

Theorie en praktijk van de literatuur- en vertaalwetenschap voor de extramurale neerlandistiek*

Rob van de Schoor

Johanna Bundschuh-van Duikeren, Lut Missinne, Jan Konst (red.), Grundkurs Literatur aus Flandern und den Niederlanden. Band I: 12 Texte – 12 Zugänge. Band II: Primärtexte in Auswahl und deutscher Übersetzung. Berlin: Lit Verlag, 2014. ISBN 978-3-643-11655-0. €19,90.

Een keur van letterkundige neerlandici, van wie velen werkzaam zijn aan Duitse universiteiten, heeft een tweedelig studieboek samengesteld, waarvan één deel is gewijd aan opstellen over belangrijke gecanoniseerde literaire werken, van de Middeleeuwen tot heden. Zij worden bestudeerd aan de hand van verschillende benaderingswijzen, waarvan de theoretische achtergrond kort en doelmatig wordt uiteengezet. Het tweede deel bevat prozafragmenten en gedichten die in deel 1 besproken zijn, in het Nederlands en in het Duits. Voor dit deel werden bestaande vertalingen gebruikt, maar ook nieuwe. Beide delen worden ingeleid met verhelderende beschouwingen: het eerste deel over de gekozen theoretische benaderingen, het tweede deel over theorie en (historische) praktijk van het vertalen.

De *case studies* in het eerste deel laten zien dat de vraag welk literair werk het meest geschikt is voor een bepaalde benaderingswijze geheel verschillend beantwoord kan worden. Soms ligt de keuze voor tekst en benadering voor de hand, soms is zij verrassend. Zo bestudeert Rita Schlusemann *Van den vos Reynaerde* met behulp van het structuralisme, terwijl Veerle Fraeters naar intertekstualiteit zoekt in Hadewijchs *Liederen*. Wetenschappers die het *New Historicism* zijn toegedaan, hebben steeds veel belangstelling aan de dag gelegd voor vroegmoderne literatuur. Jürgen Pieters en Lise Gosseye maken dan ook gebruik van inzichten uit het *New Historicism* voor een interpretatie van Constantijn Huygens' *Ooghen-Troost*. Bettina Noak heeft voor een benadering van na de *performative turn* gekozen; zij gebruikt de begrippen *Performanz*, *Performance*, *Performativität* en *Sprechakt* bij de lezing van Vondels *Lucifer*. Maria-Theresia Leuker past inzichten uit de *gender studies* toe op Wolff en Dekens *Sara Burgerhart* – een *case studie* waarbij onderzoeksobject en benadering voor elkaar geschapen zijn; Heinz Eickmans vergelijkt verschillende vertalingen van *Max Havelaar* als vormen van *Kulturtransfer*. Jaap Grave en Ira

Wilhelm lezen Couperus' roman *De stille kracht* vanuit postkoloniaal perspectief – ook hier lijkt de roman te vragen om de toegepaste benadering. De aanpak van Ralf Grüttemeier en Herbert Van Uffelen is dan weer verrassend: eerstgenoemde onderzoekt *Graden von Markierung von Intertextualität* in Bordewijks *Karakter*, Van Uffelen interpreteert Luceberts *apocrief/de analphabetische naam* vanuit receptie-esthetisch gezichtspunt. Lut Missinne en Beatrix van Dam presenteren een narratologische analyse van Louis Paul Boons *De Kapellekensbaan*. Jan Konst bedient zich van de hermeneutiek bij de interpretatie van *Het stenen bruidsbed* van Harry Mulisch en Gwennie Debergh 'deconstrueert' *Het verdriet van België* van Hugo Claus. Dat boek – het laatste uit de chronologisch geordende reeks – is van 1983; de toevoeging van nog een recente roman of dichtbundel zou het literair-historisch overzicht dichterbij hebben gebracht voor hedendaagse studenten.

Bij lezing van de inleiding van deel 1 dringt zich de vraag op waarom literatuurkritiek bij voorbaat wordt uitgesloten van de voorgestelde benaderingswijzen. In een *kontextoriënteerte* of *leseroriënteerte* benadering is zij welhaast onmisbaar.

In het historisch overzicht waarin de ontwikkeling van de verschillende theorieën wordt belicht, komt duidelijk naar voren dat benaderingen hun geldigheid niet verloren hebben nadat zij zijn bekritiseerd door daaropvolgende theoretische inzichten. De praktijk van *peer review* in vaktijdschriften of door fwo/nwo/dfg is evenwel weerbarstiger. Ook de vraag of literatuur uit elke historische periode, geschreven conform de toen geldende literatuuropvatting, zich wel leent voor elk van de gepresenteerde benaderingen blijft onbesproken.

Wie de poststructuralistische en postmoderne literatuurbenaderingen kent, is aangenaam verrast door het gemak waarmee daaruit een bruikbare benaderingswijze wordt afgeleid. Deze benaderingen benadrukken immers eerder de onmogelijkheid om tot een zinvolle tekstinterpretatie te komen. De concentratie op toepassing en de heldere definitie van kernbegrippen (waarnaar men in publicaties van literatuurtheoretici soms vergeefs zoekt) zorgen voor een zeer bruikbaar studieboek, dat studenten oefent in een pragmatische omgang met en een leesbare verslaglegging van methodologische kwesties. De bewering in de inleiding: 'Angewandt auf einen konkreten Text, wird ... manche

Theorie und abstrakte Formulierung im wahrsten Sinne begreiflich', wordt alleszins gerechtvaardigd door de bijdragen in deze eerste band.

Het is gemakkelijk op te merken dat noties die aan ouderwetse literatuurbenaderingen zoals *Gattungsgeschichte*, *Stoffgeschichte*, *Einflussforschung* worden toegeschreven, of de aandacht voor de auteur, in postmoderne theorieën weer opduiken. Bakhtin besteedt veel aandacht aan de herkenning (door de lezer) van het genre waartoe een literaire tekst behoort; in de Nieuwe Filologie (die in dit overzicht ontbreekt) gaat het om de transformatie van literaire stof, en biografisch onderzoek en de discoursanalyse hebben de poorten weer ontsloten voor onderzoek naar beïnvloeding. *Einflussforschung* was immers in diskrediet geraakt louter vanwege de koudwatervrees voor het begrip auteursintentie. In de moderne (Franse) discoursanalyse is de auteur weer springlevend, met intenties en al. De hedendaagse belangstelling voor de auteur is ook zichtbaar in de vele schrijversbiografieën die worden gepubliceerd. De vraag of biografisch onderzoek wel tot de literatuurwetenschap behoort, blijft voorsnog onbeantwoord. Biografieën verkopen blijkbaar goed, beter althans dan de literatuur van de betreffende auteurs, die vaak niet eens meer in een moderne editie verkrijgbaar is. In het gangbare oordeel over het belang van hedendaags onderzoek spelen de urgentie of de maatschappelijke relevantie een belangrijke rol, waardoor ideologiekritisch onderzoek voorrang verkrijgt; onderzoek van na de *cultural turn*. De *Grundkurs* gaat een waardebeoordeling van de verschillende benaderingswijzen uit de weg: hun bruikbaarheid moet blijken uit de afzonderlijke analyses.

Daartoe aangemoedigd door Herbert van Uffelens uitspraak:

'Rezeptionsästhetische Interpretation und hermeneutische Interpretation liegen näher beieinander als manchem Rezeptionsforscher lieb ist' (p. 234), wil ik hier de bijdrage van Jan Konst onder de loep nemen, waarin hij een hermeneutische benadering van Mulisch' *Het stenen bruidsbed* beproeft. Met zijn keuze voor de hermeneutiek is Konst trouw gebleven aan het standpunt dat hij eertijds verdedigde tegen de (modern-retorische) interpretatie die Frans-Willem Korsten gaf van Vondels *Jephta*. Konsts interpretatie van de 'Duitslandromans' van Louis Ferron, uiteengezet in *Alles waan. Louis Ferron en het Derde Rijk* (Amsterdam 2015), laat zien dat zijn hermeneutische literatuuropvatting voor verrassende, nieuwe inzichten zorgt en een leeswijze rechtvaardigt die zich schrap zet tegen een postmoderne duiding van Ferrons romans.

In zijn bijdrage over *Het stenen bruidsbed* wijst Konst erop dat de hermeneutiek ernaar streeft een betekeniskern te vinden in een tekst, het antwoord op de vraag waarover een literair werk *eigenlijk* gaat. De lezer/onderzoeker komt die betekeniskern op het spoor door middel van een dynamisch proces van betekenistoekenning en -toetsing, door interpretaties van delen van de tekst op hun geldigheid te beoordelen voor de tekst als geheel. Bij het doorlopen van de hermeneutische cirkel is het evenwel mogelijk meerdere betekeniskernen te ontdekken, in een wisselwerking tussen tekst en context. Het proces van betekenistoekenning kan volgens Gadamer worden opgevat als *Horizontverschmelzung*: een interpretatie komt tot stand als *Texthorizont* en *Wissenshorizont* (van de interpretator) samenvallen. Konst presenteert een moderne variant van de hermeneutische interpretatie, een open, pluralistische hermeneutiek, door – conform moderne opvattingen van de hermeneutiek – betekenistoekenning een discursief karakter toe te schrijven (een dialoog tussen de auteur en de interpretator en tussen laatstgenoemde en diens voorgangers, de interpretatiegeschiedenis). Konsts hermeneutiek is dus niet de ouderwetse, achterhaalde literatuurbeschuwing zoals die wordt voorgesteld in de inleiding, maar een analysemethode die heeft geprofiteerd van postmoderne opvattingen over betekenistoekenning.

Heinz Eickmans en Lut Missinne presenteren in de inleiding bij het tweede deel een historisch overzicht van vertaalopvattingen (met aandacht voor de *cultural turn* in de jaren tachtig, de *Skopostheorie* met zijn ‘dynamische equivalentie’ en de emancipatie van de vertaalwetenschap). Na een algemene uiteenzetting over vertalingen en vertaaltheorieën richten de auteurs zich op de *Übersetzungsgeschichte der niederländischen Literatur in Deutschland*. Waar taal en cultuur zo dicht bij elkaar liggen, vallen (soms onverwachte) verschillen des te meer op: de vertaling van Nederlandse literatuur in de ddr is daarom een bijzonder interessant onderzoeksterrein. De auteurs wijzen erop dat er nog weinig onderzoek is gedaan naar ddr-vertalingen van Nederlandse literatuur. Er is meer dan Theun de Vries!

Deze *Grundkurs* verschaft Duitse studenten Nederlands een prachtige inleiding in de literatuur- en vertaalwetenschap en een grondige kennismaking met enkele hoofdwerken uit de Nederlandse literatuur. Samen met de literatuurgeschiedenis van Ralf Grüttemeier en Maria-Theresia Leuker, *Niederländische Literaturgeschichte*, voorziet de tweedelige *Grundkurs* in een

behoefte van de Duitse extramurale neerlandistiek en stelt zij studenten in staat op hoog niveau te reflecteren over de Nederlandse literatuurgeschiedenis, problemen en mogelijkheden van tekstanalyse en vertaaltheoretische vraagstukken.

NOOT

Door onvoorziene omstandigheden heeft het helaas lang geduurd voordat dit boek kon worden besproken (noot van de redactie).

Over de auteur

Rob van de Schoor is universitair docent negentiende-eeuwse Nederlandse letterkunde, Faculteit der Letteren, Radboud Universiteit Nijmegen.

E-mail: r.v.d.schoor@let.ru.nl